सङ्गृतं तस्मादुपसृष्टस्याप्ययमेवोद्धरिष्यतीति। प्रकृतस्यानागतेन साधनमतिदेशः९। यथानेनास्य वायुरूर्द्ध्वमुपतिष्ठते तेनोद्धावर्त्तः स्यादिति। अभिव्याप्यापकर्षणमपवर्गः१०। यथा खेद्या विषापसृष्टा अन्यत्र कीटविषादिति। येन पदेनानुक्तेन वाक्यं समाप्यते स वाक्यशेषः११। यथा शिरःपाणिपादपार्श्वपृष्ठोदरोरसामित्युक्ते पुरुषप्रकृष्टमपि मन्यते पुरुष एवोक्त इति। यदकीर्त्तितमर्थादापद्यते सार्थापत्तिः१२। यथौदनं भक्षे इत्युक्तेऽर्थादापन्नं भवति नायं पिपासुर्यवागूमिति। यदुपलभ्यमभिहितं तस्य प्रातिलोम्यं विपर्ययः१३। यथा लघ्वल्पप्राणभीरवो दुश्चिकित्स्या इत्युक्ते विपरीतं गृह्यते दृढादयः सुचिकित्स्या इति। प्रकरणान्तरेण समापनं प्रसङ्गः१४। यथा प्रकारणान्तरितोऽयमर्थोऽसकृदुक्तः समाप्यते स प्रसङ्गः महाभूतशरीरसमवायः पुरुषस्तस्मिन् क्रिया सोऽधिष्ठानमिति वेदोत्पत्तावभिधाय भूतविद्यायां पुनरुक्तं यतोऽभिहितं पञ्चमहाभूतशरीरसमवायः पुरुष इति स खल्वेवं कर्मपुरुषचिकित्सायामधिकृतः सर्वत्र। यदवधारेणोच्यते स एकान्तः१५।

"यथा तद्वद्विरेचयति मदनफलं वामयतीति। क्वचित्तथा क्वचिदन्यथेति यः सोऽनेकान्तः१६। यथा केचिदाचार्या ब्रुवते द्रव्यं प्रधानं केचिद्रसं केचिद्वीर्यं केचिद्विपाकमिति। आक्षेपपूर्वकः प्रश्नः पूर्वपक्षः१७ यथा कफवातनिमित्तास्तत्वारः प्रमेहा असाध्या भवन्तीति। तस्योत्तरं निर्णयः१८। यथा शरीरं प्रपीड्य पश्चादधोगत्वा वसामेदोमज्जानुविद्धं मूत्रं प्रस्रजति वात एवमसाध्या वातजा इति। तथाचोक्तम् "कृतस्नं शरीरं निष्पीड्य मेदोमज्जवसायुतः। अधः प्रस्रज्यते वायुस्ते नासाध्यास्तु वातजाः"। परमतमप्रतिषिद्धमनुमतम्१९। यथान्यो ब्रूयात्सप्त रसा इति। प्रकरणानुपूर्व्याभिहितं विधानम्२०। यथा सक्थिमर्मौग्र्येकादशप्रकरणानुपूर्व्याभिहितानि। एवं वक्ष्यतीत्यनागतावेक्षणम्२१। यथा स्थानेऽस्मिन् ब्रूयाच्चिकित्सितेषु वक्ष्यामीति। यत्पूर्वमुक्तं तदतिक्रान्तावेक्षणम्२२। यथा चिकित्सितेषु ब्रूयात् स्थाने यदीरितमिति। उभयहेतुदर्शनं संशयः२३। यथा तलहृदयाभिघातः प्राणहरः पाणिपादच्छेदनं प्राणहरमिति। तत्रातिशयोपवर्णनं व्याख्यानम्२४। यथेह पञ्चविंशतिकः पुरुषोऽत्र व्याख्यायते। अन्येष्वायुर्वेदतन्त्रेषु भूतादिप्रकृत्यारभ्यचिन्ता। अन्यथास्तासामान्या स्वसंज्ञा२५। यथा मिथुनमिति मधुसर्पिषोर्ग्रहणम्। लोके प्रथितस्तदाहरणम्२६। यथोष्णभयाच्छीतमनुधावति। निश्चितं वचनं निर्वचनम्२७। यथायुर्विद्यतेऽस्मिन्नेन वायुर्विन्दतीत्यायुर्वेदः। दृष्टान्तेनार्थः प्रसाध्यते यत्र तच्चिदर्शनम्२८। यथाग्निर्वायुना सहितः कोष्ठे वृद्धिं गच्छति तथा वातपित्तकफजोदुष्टव्रण इति। इदमेव कर्त्तव्यमिति नियोगः२९। यथा पथ्यमेव भोक्तव्यमिति। इदं वेति विकल्पः३०। यथा रसौदनः सहता यवागूर्वा इदमेवेदमेवेति समुच्चयः३१। यथा संसर्गे ऐणहरिणशावतित्तिरिशारङ्गाः प्रधानमिति। यदनिर्दिष्टं बुद्धिमता तदूह्यम्३२। यथाभिहितमन्नपानविधौ चतुर्विधमन्नमुपदिश्यते। भक्ष्यं भोज्यं लेह्यं पेयमेवञ्चतुर्विधे वक्तव्ये द्विविधमतिहितमतोऽन्नमिति। अन्नपाने विशिष्य द्वयोर्ग्रहणे कृते चतुर्णामपि ग्रहणं भवति किञ्चान्यत्। अन्नेन भक्ष्यमवरुद्धं तन्नसाधर्म्यात्। पेयेन लेह्यं द्रवसाधर्म्यात्। चतुर्विधश्चाहारः प्रायेण द्विविधः प्रसिद्ध इति। द्वात्रिंशदुक्तयो ह्येतास्तन्त्रसारगवेषणे। यथा सम्यग्विनिहिताः शब्दन्यायार्थसंयुताः। योह्येता विधिवद्वेत्ति दीपीभूतास्तु बुद्धिमान्। स पूज्यो भिषक् श्रेष्ठ इति धन्वन्तरेर्मतम्।"

तन्त्रवाय(प) पु० तन्यते तन्त्र-कर्म्मणि घञ् तन्त्रं स्त्रं वयति वपति वा वे-वप-वा अण् उप० स०। (ताँति) ख्याते १सङ्कीर्णजातिभेदे स्त्रियां जातित्वात् ङीष् योपधस्य तु टाप् इति भेदः। तदुत्पत्तिः पराशरपद्धतावुक्ता यथा "ताम्रकुट्याञ्चुकार्य्यां मणिकारस्य जायते। मणिकारात् ताम्रकुट्यां मणिबन्धोऽत्र जायते मणिबन्धान्मणिकार्य्यां तन्त्रवायाश्च जज्ञिरे"। मनुक्तस्तन्त्राङ्गिन्नः। आधारे घञ् ६त०। २तन्त्रे (ताँत) पुं० न० शब्दरत्ना०।

तन्त्रहोम पु० तन्त्रेण होमः। परिसमूहनबर्हिरास्तरणयुक्ते होमे क्षिप्रहोमशब्दे दृश्यम्। तन्त्रमन्यत्र। "अङ्गहोमसमित्तन्त्रं शोधनन्यास्त्रेषु कर्मसु" छन्दोगप०

तन्त्रा स्त्री तन्त्रि-भावे अ। ऐषच्चिद्रायां तन्द्रायां हिरूपको०।

तन्त्रायिन् पु० तन्त्रे कालचक्रे एतिर्गच्छति णिनि ७त०। कालचक्रगामिनि सूर्य्यादौ। "तन्त्रायिणे नमोद्यावापृथिवीभ्याम्" यजु० १८।१२ तन्यतेऽनेन तन्त्रं पटरचनाय शलाकायुक्तं यन्त्रभेदः तद्वत् नभसि कालचक्रमपि तन्त्रमुच्यते" वेददीपः।